

דאמר ליה: אי בדידך מסיקנא – מנתא דידך קא שקילנא, ואי בחברך מסיקנא – משתעבדנא לי מקמי דידך. אף על פי שיש לחברו נכסים אחרים, והלא הלכה רווחת שאין גובים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין – יש לומר שהטעם לכך שאין גובים ממשועבדים כשיש בני חורין משום תקנת לקוחות, וזה רק כאשר אין הפסד לבעל-חוב, אבל כאן הלא הבע"ח אינו יכול לפרוע מבני חורין שהרי יכול לדחותו, הלכך יכול לטרוף ממשועבדים (עפ"י מים קדושים).

דף מט

והאמרי נהרדעי: לא כתבינן אדרכתא אמטלטלי...'. ע' במובא בב"ק ע.

הני מילי היכא דכפריה אבל היכא דלא כפריה – כתבינן. הטעם שאין כותבים הרשאה על מטלטלין שכופר בהם – משום 'מחזי כשיקרא'. ואם תאמר, גם כאן נחוש משום 'מחזי כשיקרא' – שהרי אפשר שהבכור שלו לא מת נמצא שאין לו זכות כלשהי במזון הכהן? יש לומר, כיון שבודאי יש אצל הכהן חמש סלעים יתרים, או שלו או של חברו, אין שייך 'מחזי כשיקרא' אם כותב בהרשאה: אם שלי מת אני מרשה את חברי על זה (מים קדושים).

מאי טעמייהו דרבנן, גמרי חדש חדש ממדבר... ור' עקיבא... הוה להו שני כתובים הבאים כאחד...'. ע' במובא ביוסף דעת זכחים נז; האם שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים אף בגזרה שוה וכדו', אם לאו. וכאן מוכח לכאורה שלדעת ר' עקיבא אין מלמדים. ואולי בשאלה זו נחלקו חכמים ורע"ק (ע"ע מהריט"א ושפ"א כאן; חק נתן זכחים נז).

אמר רב אשי: הכל מודים לענין אבילות יום שלשים כיום שלפניו ואמר (גרסת הב"ח: דאמר) שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. יש לשאול לשם מה הביא דברי שמואל שהלכה כדברי המיקל באבל, והלא גם לדברי המחמיר, רבי עקיבא, אינו אלא ספק, ובאבלות שהיא מדרבנן הלא יש להקל בספק. ויש לשמוע מכאן שהלכה כדברי המיקל באבל מודאי ולא משום ספק-דרבנן בעלמא, הלכך באבלות אפילו רבי עקיבא מודה שיום שלשים כיום שלפניו בודאי (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א רג).

פירוש דבריו נראה שבספקא דדינא באבלות יש לנקוט כודאי לקולא, הלכך מודה רע"ק לחכמים באבלות שנידון כלפניו ולא כספק. אך זה צ"ב, התיינה לענין הלכה במחלוקת, אפשר ליתן כלל שבאבלות ההלכה היא לקולא מודאי, וכשאר כללי פסק שהם ודאיים [כגון רב אחא ורבינא – הלכה כדברי המיקל, משמע מודאי ולא מספק]. אבל לענין שאר ספקות, מה סברה לומר שהוא ודאי ולא ספק כשאר ספקות דרבנן. וצריך לומר לפי דבריו שאין זה מכללי פסק אלא דין הוא באבל להקל בספק, בין בספק בדין בין בספק במציאות.

וזה מתאים למש"כ המנ"ח (רסד, יג) שאפילו באבלות דאורייתא כגון ביום ראשון לדעת הרמב"ם, הלכה כדברי המיקל, שכן יש ללמוד מהאמור בטומאת כהנים שהתורה הקילה בספקות בענין אבלות. וכן נראה לכאורה מהמבואר בשו"ע (יו"ד שצז, ב – מהמרדכי סוף מו"ק) שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת – אינו מתאבל. והטעם הביא הב"י מהמרדכי משום ספק אבלות, הרי שאפילו אבלות יום ראשון שנקט השו"ע דמדאורייתא היא, מקילים בספקה [וכן מפורש בתוך דברי הט"ז שם שבאבלות הולכים להקל יותר מבשאר ספקות דרבנן].

ולולא פירוש האג"מ יש לפרש בפשטות שהביאו דברי שמואל לומר שבאבלות יש להקל בספק [כשאר ספקות דרבנן], הלכך

גם לרע"ק יש להקל. וכן מורים פשוטות דברי המרדכי סוף מו"ק (תתקכ, מובא בב"י סוסי"י שצו). וע"ע בשפת אמת. וראה דרך נוספת בספר חדושים ובאורים ח,כו.

בשו"ת מהר"מ מיניץ (צה,ב) דן מכאן אודות מי ששמע שמת קרובו ואינו יודע אם עתה תוך שלשים למותו אם לאו. והסיק שנראה להחמיר ולומר שראוי להתאבל עליו, כי יש לחלק בין ספק שבסוגיתנו שאינו עתיד להתברר ואין גנאי אם לא יתאבל על ספק נפל, ובין ספק שיכול להתברר. וגם יש להעמיד על החוקה, שמת מאוחר דהיינו תוך שלשים. ע"ש באריכות. [והט"ז (שצו סק"ב) חולק. וע"ע ברכי יוסף יו"ד שצו,ג].

ולפי הסברות הללו יוצא שאם מת בין השמשות – יש לילך לקולא, שספק זה אין עתיד להתברר וגם אין שייכת בזה חזקת הגוף. וכן נראה מדברי הפוסקים (ב"ח יו"ד סוסי"י שעה ופ"ת שם סק"ה מתשובת רדב"ז. וכן מובא בגשר החיים ח"א יט,ד). ואולם בשו"ת הרדב"ו (ח"א סב) מובאת סברא שכיון שודאי צריך להתאבל והספק הוא האם מתאבל שעה אחת או אבילות שלמה, אין הולכים בזה להקל. ולפי סברא זו לכאורה בספק דביה"ש שבסוף יום השלשים. וצ"ע.

כ"י פליגי לאחר שלשים יום ונתעכלו המעות – רב אמר: בנו פדוי, מידי דהוה אקידושי אשה...'
מבואר מדברי הרמ"א (יו"ד שה,יג) שיש בכלל 'נתעכלו המעות' גם כשהחזיר הפדיון לאבי הבן. והקשו אחרונים (מהריט"א; אבני מילואים), הלא בארו התוס' בכמה מקומות (ע' יבמות צג ועוד) הטעם שמועיל קנין כסף לאחר שלשים הגם שנתעכלו המעות ואינם בעולם, ואין אומרים 'כלתה קנינו' [כמו בקנין שטר לאחר ל' ונתקרקע השטר] – לפי שנתנית הכסף יוצרת חוב והרי הוא עליו כמלוה, נמצא שבים השלשים נגמרה נתנית הכסף, שהרי אם יחזור בו מן הקנין יהא מחויב להחזיר הכסף, נמצא כאילו עתה ניתן הכסף. ולפי זה הדין נותן שאם החזיר לו המעות תוך ל' – לא יהא חל הקנין, שהרי לא נוצר שום חוב בזמן חלות הקנין, ומעשה הקנין כבר עבר הלך לו. וכמו כן לענין פדיון לא יהא פדוי. ואכן האבני-מלואים נקט לדינא שאם יתן לו חמש סלעים תוך שלשים במתנה ע"מ להחזיר תוך ל', והחזירו תוך ל' – אין בנו פדוי אפילו לרב.

ומובא בשם הגר"ח הלוי ז"ל לחלק בין מעשה קנין וקדושין לפדיון הבן, שבפדיון אין חסרון של 'כלתה' אלא די בכך שהכסף ניתן בתורת פדיון ואין צורך שיהא בעין בשעת חלות הפדיון, ורק בקדושין ובקנינים שצריך 'כסף בעין' דומיא דשדה עפרון, לפיכך צריך שייחשב שבשעת חלות הקדושין יש כאן מעשה נתנית כסף, כסברת התוס'. ולפי זה נראה שגם במתנה ע"מ להחזיר, והחזיר תוך ל' – פדוי.

[ע"ע מו"מ נוסף בסוגיתנו בארוכה – בשו"ת צ"צ החדש אה"ע קטז; חו"א שם; פסקי הלכות לר"ד מקרלין ח"א דפים סא סב (אישות ג,קעט)].

(ע"ב) 'תני תנא קמיה דרב יהודה, הפודה את בנו בתוך שלשים – בנו פדוי. אמר ליה: שמואל אמר אין בנו פדוי ואת אמרת בנו פדוי?' ע' פירוש תמיהה זו ברא"ש.

(ע"ע בספר 'מחקרים בברייתא ובתוספתא' עמ' 21).

ר' יהודה סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא, ודידיה אזיל וטריף ממשעבדי'. כלומר הכהן הולך וטורף מן המשועבדים כי שעבודו קדם (כן כתב רש"י, וכן מפורש בקדושין (כט:)) 'אזיל כהן וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה'.

ויש לשאול כיצד יטרוף הכהן מלקוחות, הלא יכולים לדחותו בטענה שיתנו לכהן אחר – שהרי הוא ממון שאין לו תובעין? ויש לומר שכתב לו האב הרשאה. אי נמי במכירי כהונה (עפ"י ריטב"א ושיטה לא נודעה למי קדושין שם).

א. כן צריך לומר לכאורה בדברי רש"י לעיל (מח. ד"ה שני יוסף) 'והכא נמי טורף הכהן ה' סלעים מהנכסים שהן יחד ואמר להו... - משמע שנוטל הכהן בעל כרחם, מחמת חוב האב - וצ"ל שמדובר במכירי כהונה וכדו'.

ב. בבאור תירוץ הראשונים במכירי כהונה - ע' בשו"ת אבני נזר חו"מ מט מחודש ז, ז.

ג. אודות טריפת כהן נכסים עבור חמש סלעים, והלא אין פורים בקרקעות - ע' בשו"ת משיב דבר ח"ב פו וח"ה נב; שיערי ישר ה, כה.

עוד על שעבוד נכסים למצוות שבממון, ע' קצות החשן רצ סק"ג; שעורי ר' שמואל ב"ב ת: עמ' רנא.

והקשה מהרי"ט אלגאזי, כיצד שייכת הרשאה בדבר שהוא עצמו אין לו בו זכות גביה, שהרי הכהן הוא בעל החוב ולא האב, ואיך יכול האב להרשות אחרים על כך, הלא הוא עצמו אינו יכול להוציא כלום מיד הלקוחות?

בספר בית ישי (קא הערה ב) הסביר הדבר על פי דברי הגר"ח הלוי (מלוה ולוה יט, ח), שכל טריפת בעל חוב היא בעצם טריפה מן המוכר, שמתחילה היה המוכר בשיור לענין טירפא, ולכן שייך שהמוכר יכתוב הרשאה, כי בעצם הוא הבעלים לענין זה (ועע"ש, ובספר יד דוד).

בשו"ת אחיעזר (ח"ג מא, ב) יישב על פי סברה זו קושית האחרונים על מה שאמרו לעיל (מח) בשני יוסף בן שמעון, שאין המלוה יכול לגבות מן הנכסים המשועבדים כאשר א"א לגבות ממנו עצמו, מפני שהם כערב, והלא אפשר לגבות מן הערב כשהוא מודה בהלוואה גם כאשר הלוה כופר (ע' בפוסקים חו"מ מט)? ואולם לפי הסברה האמורה לא קשה, כיון שאין בכה המלוה לגבות מן הלוה, ממילא מכירת הלוה היא מכירה גמורה ללא שום שיור לגבי השעבוד, שהרי אין על הלוה שום שעבוד נכסים מחמת הספק, הלכך א"א לגבות מהלוקח.

ויש לעיין, תינח באופן של מכירת שדה ליוסף בן שמעון חברו, אבל כשנשתתפו בשדה אחת, הלא אין צורך בשום שיור, ובוה קמה וגם נצבה קושית האחרונים, מדוע א"א לגבות מ'מה נפשך' בשדה זו. וע"ע בשפת אמת בישוב קושיא זו.

ז'כולן נפדין בכסף ובשוה כסף... כלומר, כל הנפדים נפדים בכסף ובשוה כסף, כגון פדיון בכור והקדשות (עפ"י גמרא להלן נא. - לפי גרסת הראשונים, ע"ש ברש"י רבנו גרשום ושיטה מקובצת).

רבי אמי אמר דינרא ערבא. מה שפרש"י סלע צורי היינו דינר ערבא, נראה שאין רצונו לומר ששיעור סלע צורי כדינר ערבא, אלא פירוש דברי רבי אמי כך: כשתרצה לעמוד על משקל סלע צורי של המשנה, יש לך לשער לפי דינר ערבא, וארבעה דינרים כאלו הם סלע צורי. וכן מפורש ברש"י להלן נ. (ד"ה דאינון). וסובר רבי אמי שסלע צורי שבזמנו נתגדל והסלע הצורי שבזמן המשנה הוא כסלע ערבא, והוא שבע עשיריות משל צורי שבזמנו.

ורבי אסי סובר שלא נתגדלו, הלכך אם בא ליתן דינרים ערביים, צריך ליתן 28 מהם ועוד שמונה חלקי י"ד של אותו דינר. וכן סובר רבי יוחנן להלן, לפרש"י [ו'פלאגא דנקא' שנקט - לאו דוקא אלא מעט פחות כמו שפרש"י. או יתכן ש'שבע עשיריות' אינו בדקדוק גמור אלא פחות משהו, ו-28 דינר ערבי ומחצה וחצי דנקא עושים 20 דינרי צורי].

והתוס' לא פרשו כן דברי רש"י, והניחו דבריו ז"ל כסותרים זה את זה. וכנראה לא היה לפנייהם דברי רש"י לקמן.

והתוס' פרשו 'דינר ערבא' - של זהב. והנה עיקר השיעור תלוי במשקל הכסף אבל הוזהב נחשב 'פרי' ביחס לכסף שהוא ה'מטבע' (כדקיי"ל בב"מ מד:) - אלא שלמד רבי אמי לדורו שדינר ערבי, הכסף הצרוף הניקח בו הוא שיעור חמשה סלעים שאמרה תורה (עפ"י חזון איש חו"מ טז, יא).